

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כה עמוד ב

תנא: הוסיפו עליהן הגזלנין והחמסנין. - גזלן דאורייתא הוא - לא נצרכא אלא למציאת חרש שוטה וקטן. מעיקרא סבור: מציאת חרש שוטה וקטן לא שכיחא, אי נמי - מפני דרכי שלום בעלמא. כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי - פסלינהו רבנן. החמסנין, מעיקרא סבור: דמי קא יהיב, אקראי בעלמא הוא. כיון דחזו דקא חטפי - גזרו בהו רבנן.

רש"י מסכת סנהדרין דף כה עמוד ב

חמסן - יהיב דמי, אלא שאין רצון הבעלים למכור.

כיון דחזו דחטפי - ושקלי, כלומר דאפילו דמי קא יהיב אתי לידי גזלנות, כלומר: שהיה קשה לבעלים למכור ובעל כרחן חוטפין וזורקין המעות לפניהם.

תוספות מסכת סנהדרין דף כה עמוד ב

מעיקרא סבור דמי קיהיב - וא"ת וליפסול מדאורייתא דקא עבר אלאו דלא תחמוד וי"ל דלא תחמוד משמע דלא יהיב דמי וכי יהיב דמי ליכא לאו דחמוד כלל וא"ת והא אמרינן בפ"ק דבבא מציעא (דף ה:): לא תחמוד בלא דמי משמע להו משמע לאינשי דווקא הוא דמשתמע כך אבל הם טועים דלא תחמוד הו אפי' בדיהיב דמי וי"ל דמשמע להו דקאמר ר"ל נמי דכן הוא האמת ועי"ל דהכא הכי קאמר דמי קא יהיב והיו מפייסים אותם עד שיאמרו רוצה אני אם כן לא עברי אלאו דלא תחמוד כיון דחזו דשקלי בעל כרחיהו ולא היו חוששין אם יתפייסו פסלינהו.

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

כי אמרינן הכופר בפקדון פסול לעדות - כגון דאתו סהדי ואסהידו ביה דההיא שעתא איתיה לפקדון בביתיה והוה ידע. אי נמי: דהוה נקיט ליה בדיה. אלא הא דאמר רב הונא: משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו, נימא: מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא! - התם נמי מורה ואמר: דמי קא יהבנא ליה. אמר ליה רב אחא מדיפתי לרבינא: והא קא עבר על לאו +שמות כ' דלא תחמד! - לא תחמד לאינשי בלא דמי משמע להו.

רש"י מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

התם - לא חשיד אממונא, דמורי היתירא למימר דמי בעינא למיתב.

הא קא עבר בלא תחמוד - מה לי חשוד על לא תחמוד, מה לי חשוד על לא תגזול, נימא: מיגו דחשיד עליה, חשיד אשבועתא!

תוספות מסכת בבא מציעא דף ה עמוד ב

בלא דמי משמע להו - וא"ת תיפוק ליה מלא תגזול וי"ל לעבור עליו בשני לאוין וא"ת והא כי יהיב דמי נמי חמסן הוה כדמוכח שלהי הכונס (שם דף סב. ושם) וחמסן פסול לעדות כדכתיב אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמסן והפסול לעדות פסול לשבועה דכל הנהו דחשיב בפסולי עדות בפרק זה בורר (סנהדרין דף כה: ושם) פוסל להו לשבועה בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מה). וי"ל דחמסן לא פסול לעדות אלא מדרבנן מדתני בפרק זה בורר הוסיפו עליהם החמסנין ולא פריך חמסן דאורייתא הוא כדפריך אגזלן וחמסן דקרא דלא יהיב דמי ושלתי הגוזל (ב"ק דף קיט.). דמייתי קרא דמחמס בני יהודה אפי' אי יהיב דמי אסמכתא בעלמא הוא ואע"ג דהוסיפו עליהם החמסנין לפסול לעדות וה"ה שפסול לשבועה היינו חמסן שחצוף לחטוף מיד ליד בידיעת הבעלים אבל הכא לא חציף אלא מעלים חמסנותו ואמר שנאבדה לו לא פסיל.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף סב עמוד א

א"ל רב אדא בריה דרב אויא לרב אשי: מה בין גזלן לחמסן? א"ל: חמסן יהיב דמי, גזלן לא יהיב דמי. א"ל: אי יהיב דמי, חמסן קרית ליה? והאמר רב הונא: תלוה זבין זביניה זביני! לא קשיא: הא דאמר רוצה אני, הא דלא אמר רוצה אני.

תוספות מסכת בבא קמא דף סב עמוד א

מה בין גזלן לחמסן - בלישנא דקרא אין חילוק ביניהם והכא קבעי מה בין גזלן דרבנן לחמסן דרבנן דתניא בפ' זה בורר (סנהדרין דף כה:): הוסיפו עליהם הגזלנים והחמסנים ומפרש גזלן לא יהיב דמי ובמציאת חרש שוטה וקטן כדמוקי ליה התם דאין פסול מן התורה אלא משום דרכי שלום.

חמסן יהיב דמי - וכשלא אמר רוצה אני כדמפרש אבל מן התורה אינו פסול אלא היכא דלא יהיב דמי אבל היכא דיהיב דמי כשר אע"ג דלא אמר רוצה אני אע"פ שעובר על לאו דלא תחמוד הא אמרי' בפרק שנים אוחזין (ב"מ דף ה: ושם ד"ה בלא) לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו וההיא דסוף מכילתין (דף קיט.) דמייתי מחמס בני יהודה דאפילו היכא דיהיב דמי הוה כאלו נוטל נשמתו לאו דרשה גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא דחמסן דקרא היינו גזלן דלא יהיב דמי וא"ת כיון דחמסן דיהיב דמי פסול מדרבנן א"כ כי אמרי' בפ' שנים אוחזין (ב"מ ד' ה: ושם ד"ה בלא) אלא הא דאמר רב הונא משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו נימא מיגו דחשיד כו' ומשני מורה ואומר דמי קיהיבנא מ"מ מה תירץ בכך אם הוא מעכב הפקדון בידו ורוצה ליפטר בדמים בעל כרחו של בעלים הרי הוא חמסן ופסול לשבועה

מדרבנן ואכתי נימא מיגו דחשיד כו' וי"ל דמ"מ בגזלן דאורייתא אין להוכיח שלא יהא חשוד אשבעתו ועוד דחמסן דרבנן כשר הוא ואינו פסול עד שיכריזו עליו כדאמר בפ' זה בורר (סנהדרין ד' כו): ואפילו אם הוא ידוע שנעשה חמסן בענין זה שמא לא ראו חכמים לפסולו בכך וגם לא להכריז אלא דוקא כי שקיל וחטיף בזרוע בעל כרחייהו דבעלים והמקשה דקא פריך נימא מיגו דחשיד כו' אע"ג דהא ודאי קים לן דגזלן דרבנן בעי הכרזה ואינו נפסל עד אחר הכרזה כל עיקר לא הביא דברי רב הונא אלא משום דמקשה והא קעבר בלא תחמוד א"נ הכי מקשה כיון שפטר עצמו במה שטען נגנבו או נאבדו ואינו משלם דמים אלא לפי שאינו רוצה לישבע ואם היה פוטרו מן השבועה לא היה משלם כלום א"כ נימא מיגו כו' ומשני מורה ואומר כו' וגם אם היה פוטרו מן השבועה שמא כמו כן היה משלם דמים לפי שמעכב הפקדון בידו ולהכי לא חשיד אממונא.

שמות פרק כ

(יג) לא תחמז בית רעך ○ לא תחמז אשת רעך ונעבדו ונאמתו ושורו ונחמרו וכל אשר לרעך: פ

דברים פרק ה

(יז) ולא תחמז אשת רעך ○ ולא תתאנה בית רעך שדהו ונעבדו ונאמתו ושורו ונחמרו וכל אשר לרעך: ○

רש"י דברים פרק ה

(יז) ולא תתאנה - לא תירוג אף הוא לשון חמדה, כמו (בראשית ב, ט) נחמד למראה, דמתרגמין דמרגג למחזי:

אבן עזרא שמות פרק כ

(א) ...בראשונה כתוב לא תחמוד בית רעך, לא תחמד אשת רעך (שמות כ יד), ובשנית ולא תחמד אשת רעך, ולא תתאנה בית רעך (דבר' ה, יח). בראשונה אין כתוב שדהו, ובשנית כתוב שדהו (שם). בראשונה עבדו ואמתו קודם שורו וחמורו, ובשנית שורו וחמורו לפני עבדו ואמתו... ואחרים אמרו, כי לא תחמד בית רעך דבור תשיעי, והדבור עשירי לא תחמד אשת רעך. וראייתם כי השם אמר פעמים לא תחמד, כי החמוד הוא על שני דברים, האחד יוצא למעשה כמו גזל, וכמוהו ואל יחמד איש את ארצך (שמות לד, כד) שאם זה החמוד בלב היה א"י רעה, ולא תחמד השני הוא בלב, על כן הוצרך משה לפרש לא תתאנה. גם זה דברי הבל, כי מה טעם יזכור הגזל עם הבית לבדו, והנה לא הזכיר האחרים עמו. והנה אתן לך מדברי משה ראייה שאלה לא דברו נכונה. הנה השם אמר לא תחמד בית רעך, ומשה אמר לא תחמד אשת רעך (דבר' ה, יח). ולפי דעתם שלא תחמד השני הכתוב בפרשה הזאת הוא בלב, והראשון גזלת הבית. והנה משה הפך הדבר, כי אמר עם ולא תתאנה בית רעך, ואמר עם לא תחמד שהוא הגזל אשת רעך. והנה נשחת טעמם, והאמת כי דבור אנכי הוא הראשון כאשר אפרשנו במקומו... גם תחמוד ותתאנה מבטן אחד יצאו. והשם אמר לא תחמד בית רעך, כי אנשי השכל יקנו בית, ואחר כן אשה, ואחר כן עבד ואמה ושור וחמור לחרוש שדהו, וככה הם סדורים בפרשה הזאת. ומשה סדרם על דרך אחרת, כי הבחורים הם חומדים אשה תחלה ואחר כך בית, וכנגד הבית והשדה הקדים שור וחמור שיחרוש בהם ואח"כ עבד ואמה וכלל באחרונה וכל אשר לרעך כאשר כלל השם...

אבן עזרא שמות פרק כ

(יג) לא תחמוד אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו. ועתה אתן לך משל. דע, כי איש כפרי שיש לו דעת נכונה, והוא ראה בת מלך שהיא יפה, לא יחמוד אותה בלבו שישכוב עמה, כי ידע כי זה לא יתכן. ואל תחשוב זה הכפרי שהוא כאחד מן המשוגעים, שיתאנה שיהיה לו כנפים לעוף השמים, ולא יתכן להיות, כאשר אין אדם מתאנה לשכב עם אמו, אעפ"י שהיא יפה, כי הרגילוהו מנעוריו לדעת שהיא אסורה לו. ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'. ואמר קהלת (לאשר) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו (קהלת ב, כא). ואמרו חכמים, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. ובעבור זה המשכיל לא יתאנה ולא יחמוד. ואחר שידע שאשת רעהו אסרה השם לו, יותר היא נשגבה בעיניו מבת מלך בלב הכפרי, על כן הוא ישמח בחלקו ואל ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכחו ובמחשבותיו ותחבלותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו.

אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק כ

והחל מדבור לא תרצח שהוא להשחית הגוף, ואחר כן לא תנאף אונס בגוף, ואחר כן לא תגנוב והוא בממון, ועד שקר בפה, ולא תחמוד - בלב, והוא הקל כנגד האחרים. והגאון חבר אזהרות והכניס כל המצות בכלל אלה דברי הברית. ואני אומר לך ברמז, כי הדבר הקל מאמונת האדם עם בוראו קשה מכל דבר בינו ובין נברא כמוהו. כי כל נברא ימות. וההפרש בשכיבה המותרת להיותה בגלוי ולא בסתר, והממון עשה יעשה לו כנפים. ואין אדם, שלא יחטא בלשנו להוסיף או לגרוע. וכל לב חומד ומתאנה חוץ מלבבות אמונים... וטעם לא תחמוד - כמו גזל ועושק ומרמה בעבור חימוד הלב. וכל המצות מבוארות הנה באר היטב במשנה בתלמוד ובתוספות:

אבן עזרא דברים פרק ה

(טז) ולמען יטב לך - י"א, רמז לעולם הבא, וסוד עולם הבא ארמזנו בפסוק אני אמית ואחיה (דברים לב, לט). ימ"ך - באר שיהיו טובים. דע, כי דעת כל הקדמונים כי הדבור הראשון הוא אנכי. ואם יש לשאול למה הפסיק המפסיק לא יהיה לך וכבר פירש עשרת הדברים, כי סמכתי על דעתם. רק הישר בעיני שמלת אנכי איננו מהעשרה, כי דבור אנכי הוא המצוה, ועיקר המצות כאשר פירשתי כבר. ומלת 'חמד' בלשון הקדש מתפרשת לשני טעמים: האחד - גזל ועושק וקחת של אחרים בחזקה ובאונס. וכך ולא יחמוד איש את ארצך (שמות לד, כד). כי אם אין פירושו כן, הנה תהיה הארץ רעה, ולא בא הכתוב אלא לשבח. והטעם השני - לשון תאוה בלב ולא תצא לפועל. והנה לא תחמוד בית רעך - הדבור התשיעי, ולא תחמוד אשת רעך - הדבור העשירי. ויהיה בית רעך ואשת רעך נדבקים זה עם זה, או בית רעך - כלל. והעד: שאמר משה בספר הזה, שבאר את התורה: תחת לא תחמוד (שמות כ, יג) אמר: לא תתאוה. ורבים אמרו, כי אין עון במחשבת בלב, ואין עליהם שכר ועונש. ויש ראיות רבות להשיב עליהן ולא אאריך, רק אראה להם לב חורש מחשבות און (משלי ו, יח), והטיבות כי היה עם לבבך (דה"ב ו, ח), ולישרים בלבותם (תה"ק קכה, ד). ומשה אמר בסוף בפ"ך ובלבבך לעשותו (דברים ל, יד). ועיקר כל המצות ליישר בלב, ורובם זכר. והמזיד והשוגג יוכיחום:

רמב"ן שמות פרק כ

(יב) ...ומי שלא יחמוד לא יזיק לעולם לחברו. והנה השלים כל מה שאדם חייב בשל חברו. ואחר כן יבאר המשפטים בפרט, כי המתחייב לחבירו במשפט מן המשפטים אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו שלו ישלם מה שעליו: ואמר ר"א (בהקדמה לעשרת הדברות) כי אחז הכתוב דרך ארץ לאמר תחלה בית רעך, כי המשכיל יקדים להיות לו בית ואחרי כן יקח אשה להביאה אל ביתו, ואחרי כן יקנה עבד ואמה. ובמשנה תורה הזכיר האשה תחלה, כי הבחורים יתאוו לשאת אשה תחלה. או שחמדת האשה האיסור הגדול שבהם.

רמב"ן דברים פרק ה

(יז) והוסיף ביאור בדבור לא תחמוד שהקדים האשה, בעבור כי יצר לב האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל. וביאר כי יכנס בכלל חמדה אפילו התאוה, כי אם יתאוה לגזול מחברו דבר מכל אשר לו, ולא יוכל לעשות כן כי חברו תקיף ממנו, או שיש במקומו אימת מלכות, עובר בלאו הזה. והוסיף בכאן "שדהו", לדרוש מה שאמרו במכילתא (יתרו ח) אי מה הפרט מפורש בנכסים המטלטלים שאין להן אחריות אף אין לי אלא נכסים המטלטלים שאין להן אחריות, וכשהוא אומר במשנה תורה שדהו, על כרחך מה הפרט מפורש בדבר שהוא קונה ומקנה אף כל דבר שהוא קונה ומקנה:

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רסה

והמצוה הרס"ה היא שהזהירנו מהשים מחשבתנו לעשות תחבולה כדי לקנות מה שיש לזולתנו מאחינו וזה הוא אמרו (יתרו) לא תחמוד בית רעך וכו'. ולשון מכילתא לא תחמוד יכול אפילו חומד בדבר תלמוד לומר לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך מה להלן עד שיעשה מעשה אף כאן נמי עד שיעשה מעשה. הנה התבאר לך כי זה הלאו יזהיר מהערים עד שנקח לעצמנו הדבר שהיינו חומדים אותו מממון אחינו ואפילו לקנותו ולתת בו דמים רבים הנה זה כלו מי שיעשהו עובר על לא תחמוד:

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רסו

והמצוה הרס"ו היא שהזהירנו מהשים מחשבתנו לחמוד מה שיש לאחינו ולהתאוות בו שזה יהיה מביא לעשות תחבולה לקנותו וזהו לשון האזהרה שבאה בזה הענין אמר (ואתחנן) לא תתאוה בית רעך. ואין השני לאוין אלו בענין אחד אבל הלאו הראשון והוא לא תחמוד מזהיר שלא לקנות מה שיש לזולתנו והלאו השני מזהיר אפילו להתאוות בלבנו לבד. ולשון מכלאתא (דרשב"י) לא תחמוד בית רעך ולהלן הוא אומר לא תתאוה בית רעך לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החמוד בפני עצמו. ושם אמרו מנין שאם התאוה אדם סופו לחמוד תלמוד לומר לא תתאוה ולא תחמוד מנין שאם חמד אדם סופו לגזול תלמוד לומר וחמדו שדות וגזלו [מיכה ב]. ובאור זה שאם ראה דבר יפה אצל אחיו אם גברה מחשבתו עליו והתאוה בו עבר על אמרו ית' לא תתאוה. ואם התחזק בו אהבת הדבר ההוא עד שישתדל להגיעו אצלו ולא יסור מחלות פניו ולהכביד עליו שימכרהו או יחליף אותו אליו במה שהוא יותר טוב ממנו ויותר שוה, ואם הגיע אל בקשתו הנה כבר עבר על לא תחמוד גם כן אחר שקנה הדבר שיהיה לחבירו ולא היה רצונו למכרו אבל הכביד עליו והערים עד שלקחו ויהיה שלו כבר עבר שני לאוין לא תתאוה ולא תחמוד כמו שביארנו. ואם נמנע האיש ההוא מלמכור אותו או להחליפו לאהבתו בדבר ההוא הנה הוא יקחהו באונס והכרח לחוזק אהבת הדבר ההוא בנפשו ויהיה אז כבר עבר על לא תגזול גם כן. והבין זה הענין בספור אחאב ונבות (מ"א כא). הנה התבאר לך ההפרש שבין אמרו לא תתאוה ובין אמרו לא תחמוד:

ספר יראים סימן קטו [דפוס ישן - רנד]

לא תחמוד. כתב הב"ה בדברות הראשונות והאחרונות לא תחמוד בית רעך וגו' ולא תחמוד כל אשר לרעך, חומד נקרא שחומד דבר חברו ולוקחו בעל כרחו ונותן דמים או בעקיפין בא עליו שלא כדין, אבל חומד במחשבה בלא מעשה אינו עובר בלא תחמוד, דתניא במכילתא, יכול אפילו החומד בדברים ת"ל לא תחמוד כסף וזהב (אשד) עליהם ולקחת לך, מה להלן עד שעושה מעשה אף כאן עד שעושה מעשה והיינו חמסן דאמרינן בב"ק [ס"ב א] חמסן יחייב דמי שאונס חבירו ונותן לו דמים על חפץ ועל אונס כזה מקשינן בב"ק פ"א [ה' ב] הא קא עבר בלא תחמוד ומתרץ לא תחמוד לאינשי

בלא דמי משמע להו ואינו כי אם בדמים אלמא חומד ולוקח בעל כרחו של חברו ונותן דמים נקרא חומד, ועליו נאמר לא תחמוד וכתוב לא תתאוה פ"י אחד לאלו ב' לאוין ושנה הכתוב עליו לעבור עליו בב' לאוין:

ספר מצוות גדול לאוין סימן קנב

כתוב בעשרת הדברות לא תחמוד וכתוב שם (דברים ה, יח) עוד לא תתאוה והכל אחד, ותניא במכילתיה (שמות כ, יד) לא תחמוד יכול אפילו בדברים תלמוד לומר (דברים ז, כה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך עד שיעשה מעשה. ובפרק קמא דב"מ (ה, ב ורש"י) גרסינן דאמר רב הונא שומר שאמר הריני משלם ואיני נשבע משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו ומקשה [התלמוד] היאך ישבע והלא חשוד הוא לעבור על לא תחמוד ומתרץ לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו, פירש רבינו משה (גזילה פ"א הל' ט) והרב אליעזר ממיץ (יראים סי' קטו ובתעפ"ר) ואינו [דאינו] חשוד על לא תחמוד לפי דעתו ואף על פי שעיקר לא תחמוד בדמים, לפירוש זה ומשמע אף על פי שנתן לו דמים יקרים הרי זה עובר בלא תחמוד, וקשה לפירוש זה שהרי בפרק זה בורר (סנהדרין כה, ב) אומר דחמסן שנותן דמים אינו פסול אלא מדברי סופרים, ויש לפרש בלא דמי משמע להו וכך הוא אמת (שם תד"ה מעיקרא):
 ע"י גזילה פ"א הל' ט, הגמ"י אות ה, עדות פ"י הל' ד וכס"מ ולח"מ, חו"מ שנט סעי' ט, צב סעי' ד בהג"ה, לד סעי' יג וסמ"ע ס"ק לב.

כתב רבינו משה (ע"פ הל' י - יב ע"ש) לא תתאוה אין תאוה [בכל מקום] אלא בלב, ומשעה שהתאוה בלבו עובר בלאו דלא תתאוה אף על פי שלא עשה מעשה, התאוה מביאו לידי חימוד והחימוד לידי גזל כמו שנאמר וחמדו בתים וגזלו שאם לא יתננה לו ברצון יגזלנה בחזקה, וגזל מביא לידי שפיכות דמים כמו שמצינו במעשה אחאב ונבות, הנה למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד, עשה מעשה כגון שהפציר ברעים ובקש[ו]ן שיתננה לו ונתנה לו עובר בשני לאוין לא תתאוה ולא תחמוד, ואם גזל עובר בשלשה לאוין עד כאן דבריו, ולא יתכן לומר כן כי כן כתוב בדברות (ואתחנן) לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך ולפי דבריו החמיר בבית מבאשת איש, אלא החימוד והתאוה הכל [לאו] אחד וכן פירשו אונקלוס, לא תרוג וכו' (בראשית ב, ט) ונחמד למראה מתרגמין דמרגג למחזי וכן פירש רבינו שלמה (ואתחנן) כי הכל אחד:

ע"י הגמ"י גזילה פ"א אות ו, יראים סי' קטו, חו"מ שנט סעי' י - יב.

ספר מצוות קטן מצוה יט

שלא לחמוד דכתיב (שמות כ') לא תחמוד. ואף על גב דאמרינן במכילתין (יתרו פרשה ח') יכול בדברים תלמוד לומר ולקחת לך. מה להלן מעשה אף כאן מעשה מכל מקום נראה שאף בלב אסור, אך אינו נגמר להתחייב עליו עד שיעשה מעשה ובדיהיב דמי חייב אחת, ובדלא יהיב דמי חייב שתיים. ונראה דלא תחמוד ולא תתאוה הכל אחד הוא וכפל מלה הוא.^א ואמרו חכמים (סוטה ט' ב"ר פר"כ) כל הנותן עיניו במה שאינו שלו גם את שלו מוציאין מידו... ולפיכך נחתמו עשרת הדברות בלא תחמוד, לומר לך שהחומד עובר בכל...^ב

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ג

מג לא תחמוד בית רעך (שמות כ, יד), לא תתאוה בית רעך (דברים ה, יח). הוזהרנו בזה שלא להתעולל עלילות ברשע לקחת שדה וקרם וכל אשר לרענו, גם כי נתן מכרם. והוזהרנו על מחשבת הדבר הרע הזה שלא נסכים במחשבתנו לעשותו, שנאמר: לא תחמוד. ואם יכסוף אדם שימכור לו חברו שדה או כרם או אחד מחפציו ולא יש את נפשו למכרו, ואם יפצר בו ברוב דברי תחנונים יבוש להשיב פניו, אסור לפצור בו, כי זה כמו הכרח ואונס. והחומד לקחת כל חפץ והוא איש נכבד, שאם ישאל שאלה אור פניו לא יפילון אסור לשאול מעם רעהו מקח או מתת, בלתי אם ידע כי נתון יתן לו בנפש חפצה ולא ירע לבבו בתתו לו.

ספר העיקרים מאמר שלישי פרק כו

ואחר כן שב להזהיר על הדברים הכוללים שהם הכרחיים אל האנשים בבחינת חיותם והתקיימם במדינה כדי שישלם הקבוץ המדיני. והדבור הראשון מהם הוא שצריך שישמור את גוף חברו, זהו לא תרצח, ושישמור ממונו, וזהו לא תגנוב כפי פשט הכתוב, ושישמור הדבר שהוא כממוצע בין גופו וקנינו וזהו אשתו, כי היא מצד מה כאלו היא גופו ומצד מה כאלו היא קנינו, וזהו דבור לא תנאף. ואחר כן שב להזהיר ולומר שלא יספיק לאדם שיזהר מלהזיק את חברו בפעל בגופו או בממונו או באשתו, כי גם צריך שיזהר שלא יזיקנו אפילו בדבור, וזהו לא תענה ברעך עד שקר, וגם לא במחשבה, וזהו לא תחמוד אשת רעך שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמורו וכל אשר לרעך, ובזה נשלמו הדברים הכוללים ההכרחיים אל האדם בבחינת חיותו באשר הוא הכרחי להשתתף עם זולתו, כמו שכתבנו במאמר הראשון. ולזה היו אלו העשרה בשתי לוחות, להורות שב' אלו הענינים עם היותם נבדלים זה מזה, הנה הם הכרחיים לשלמות האנושי, האחד בבחינת שלמות האדם מצד עצמו, והשני בבחינת היותו חלק מדינה...

ספר החינוך מצוה לח

שלא לחמוד

שלא להעלות במחשבתנו לעשות תחבולה לקחת לנו מה שהוא לזולתנו מאחינו. שנאמר [שמות כ', י"ד] לא תחמוד בית רעך וגו'. וכבר הוכיחו זכרונם לברכה מפסוק אחר, דכתיב [דברים ז', כ"ה] לא תחמוד וגו' ולקחת לך, שאיסור לאו דלא תחמוד אינו נגמר עד שיעשה בו מעשה. ואפילו נתן הדמים לחבירו על החפץ עובר גם כן על לאו דלא תחמוד,

שאינן לאו דלא תחמוד נתקן בנתינת הדמים כל זמן שדרך הכרח לקחו ממנו, כן הוא הפירוש האמיתי לרבותינו זכרונם לברכה.

משרשי מצוה זו, לפי שמחשבה רעה היא זו, וגורמת לאדם תקלות הרבה, שאחר שיקבע במחשבתו לקחת ממנו אותו הדבר שחמד מתוך אותה תאוה רעה, לא ישגיח בשום דבר, ואם לא ירצה חבירו למכרו יאנוס אותו ממנו, ואם יעמוד כנגדו אפשר שיהרגנו, כאשר מצינו בנבות שנהרג על כרמו שחמד ממנו אחאב.

ספר החינוך מצוה תטז

שלא להתאוות מה שביד אחינו בני ישראל

שנמנענו לקבוע מחשבותינו להתאוות מה שביד אחד מאחינו בני ישראל, לפי שקביעות המחשבה בתאוה על אותו דבר יהיה סיבה לעשות תחבולה לקחת אותו ממנו ואף על פי שאין רצונו למוכרו, או על ידי מקח או חליפין, או בחזקה אם לא נוכל בענין אחר, ועל זה נאמר [דברים ה', י"ח], ולא תתאוה בית רעך וגו'. וכתב הרמב"ם ז"ל [בספר המצוות], שאין שני הלאוין, שהן לא תחמוד שבסדר וישמע יתרו [שמות כ', י"ד] ולא תתאוה שבסדר זה לאוין כפולין בענין אחד, אבל הם שני ענינים. שלא דלא תחמוד ימנענו מלקחת בשום צד בין בדמים בין שלא בדמים מה שקנה זולתנו, אם איננו חפץ למכור אותו דבר, ולא זו דלא תתאוה ימנענו אפילו התאוה בו בתוך לבנו, כי עם התאוה יבוא להתחנן לו ולהכביד עליו למוכרו או להחליפו לו בכלי אחר על כל פנים. ואף על פי שהאחד מאלו הלאוין מושך את חברו, שנים יחשבו מכל מקום, והרי אתה רואה החילוק שביניהם.

ואל תתמה לומר ואיך יהיה בידו של אדם למנוע לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חבירו והוא מכולם ריק וריקם, ואיך תבוא מניעה בתורה במה שאי אפשר לו לאדם לעמוד עליו. שזה הדבר אינו כן, ולא יאמרו אותו זולתי הטפשים הרעים והחטאים בנפשותם, כי האמנם ביד האדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ודעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו. ולבו מסור בידו, על כל אשר יחפוץ יטנו, וה' אשר לפניו נגלו כל תעלומות חופש כל חדרי בטן רואה כליות ולב, אין אחת קטנה או גדולה טובה או רעה מכל מחשבות האדם נעלמת ממנו ולא נסתרת מנגד עיניו, ישיב נקם לעוברי רצונו בלבבם, ונוצר חסד לאלפים לאוהביו המפנים לעבודתו מחשבותם. שאין טוב לאדם כמו המחשבה הטובה והזכה, כי היא ראשית כל המעשים וסופן, וזהו לפי הדומה ענין לב טוב ששבחו חכמים במסכת אבות [פ"ב מ"ט].

והראיה שאלו שני הלאוין שזכרנו חלוקים בענינם ונחשבין לשנים, מה שאמרו במכילתא [דרשב"י]. לא תחמוד בית רעך, ולהלן הוא אומר ולא תתאוה, לחייב על התאוה בפני עצמה ועל החימוד בפני עצמו, ושם נאמר, מנין שאם נתאוה סופו לחמוד, תלמוד לומר לא תתאוה ולא תחמוד, מנין שאם חמד אדם סופו לגזול, תלמוד לומר [מיכה ב', ב'], וחמדו שדות וגזלו.

שורש מצוה זו ידוע הוא, כי הרחקת הגזל מבין בני אדם תועלת הכל, והשכל עד נאמן בדבר, ואין בה אריכות דינין שכל ענינה מבואר בכתוב.

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. גם כל בני העולם מחוייבין בה, לפי שהיא ענף למצות גזל שהיא אחת מן השבע מצוות שנצטוו עליהם כל בני העולם. ואל תטעה בני בזה החשבון של שבע מצוות בני נח הידוע והמוזכר בתלמוד [סנהדרין נ"ו ע"ב], כי באמת שאותן שבע הן כעין כללות, אבל יש בהן פרטים הרבה. כמו שאתה מוצא שאיסור העריות נחשב להם דרך כלל למצוה אחת, ויש בה פרטים כגון איסור אם ואיסור אחות מן האם ואיסור אשת איש ואשת אב וזכר בהמה [שם נ"ח ע"ב]. וכן ענין עבודה זרה כולו נחשב להם מצוה אחת, ויש בה כמה וכמה פרטים, שהרי הם שוים בה לישראל לענין שחייבין בכל מה שבית דין של ישראל ממיתים עליה [שם נ"ו ע"ב]. וכמו כן נאמר, אחר שהזוהרו בענין הגזל, שהזוהרו גם כן בכל הרחקותיו. ואין כוונתי לומר שיהיו כמונו מזהרין על זה בלאו, שהם לא נזהרו בפרטי הלאוין כמו ישראל, אבל נזהרו דרך כלל באותן שבעה, כאילו תאמר על דרך משל שהזוהירם הכתוב איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו אל האם והאחות וכל השאר, וכמו כן בעבודה זרה גם כן דרך כלל, וכן בגזל כאילו נאמר להם אל תגזלו אבל תתרחקו ממנו בתכלית, ובכלל ההרחקה שלא לחמוד. אבל בישראל אין הענין כן, שרצה המקום לזכותם והרבה להן מצוות יותר מהן, וגם באותן שנצטווין אנחנו [והם, זכינו אנחנו] להיות צווינו עליהן במצוות עשה ולאוין נפרדים. וכל זה זכות וטובה לנפשנו, שכל העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד. ועובר על זה וקובע מחשבתו להתאוות במה שיש לזולתו, עובר על לאו זה. ואין בו מלקות לפי שאין בו מעשה, אבל עונשו גדול מאד כי הוא סבה לכמה תקלות כמו שידוע במעשה אחאב ונבות [מלכים א', כ"א].

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה הקדמה

הלכות גזלה ואבדה. יש בכללן שבע מצות, שתי מצות עשה, וחמש מצות לא תעשה. וזהו פרטן: (א) שלא לגזול. (ב) שלא לעשוך. (ג) שלא לחמוד. (ד) שלא להתאוות. (ה) להשיב את הגזלה. (ו) שלא יתעלם מן האבדה. (ז) להשיב האבדה. וביאור מצות אלו בפרקים אלו.

רמב"ם הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חבירו או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו אף על פי שנתן לו דמים רבים הרי זה עובר ה בלא תעשה שנ' +שמות כ' ט"ז+ לא תחמד, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנ' +דברים ז' כ"ה+ לא

תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך חימוד שיש בו מעשה. /השגת הראב"ד/ כל החומד עבדו או אמתו וכו' אע"פ שנתן לו דמים יקרים. א"א ולא אמר רוצה אני. /השגת הראב"ד/ ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. א"א לא ראיתי דבר תמה גדול מזה והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין שהרי הוא כגזלן שחייב להשיב את הגזלה ולפיכך אינו לוקה וגם זה חייב להשיב את החפץ לבעליו. הלכה י

כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה ונפתה לבו בדבר עבר בלא תעשה שנ' +דברים ה' י"ח+ לא תתאוה ואין תאוה אלא בלב בלבד. הלכה יא

התאוה מביאה לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים יבא לידי גזל שנ' וחמדו בתים וגזלו, ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממנו או מנעוהו לגזול יבא לידי שפיכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות. הלכה יב

הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפציר בבעלים או בבקשה מהן עובר בשני ו לאוין לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה, ואם גזל עבר בשלשה לאוין.

מגיד משנה הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד וכו'. זה מבואר במכילתא ואמרינן פ"ק דמציעא (דף ה'): מורה ואמר דמי קא יהיבנא ואמר והא קעבר בלאו דלא תחמוד אלמא שהקונה בדמים כל זמן שלא היה בדעת המוכר למכור וזה לקחו שהפציר בו כמ"ש הרב עבר משום לא תחמוד. וכתב עליו הר"א ז"ל ולא אמר רוצה אני, דעת הרב ז"ל מפני שאם אמר רוצה אני מקחו קיים ולא גרע מתליוהו וזבין דאסיקנא פרק חזקת הבתים (דף מ"ח) דזביניה זביני וכדאיתא פרק י' מהלכות מכירה וכיון שכן אין בו לאו. ולא כן דעת הרב ז"ל אלא מקחו קיים אע"פ שעבר ואע"ג דאמר רבא בתמורה (דף ג'): כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני מידי והאי דלקי דעבר אהורמנא דמלכא הרי הוא כעין גזל צמר ועשה ממנו בגד שאינו משלם אלא כשעת הגזלה וקנה הדבר בשינוי כדאיתא התם אף כאן קנה בדמים: ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה. כתב הר"א ז"ל א"א לא ראיתי דבר תימה גדול מזה וכו'. הלך הרב המשיג לשיטתו שכתב שאם אמר רוצה אני המוכר שהלוקח פטור אבל דעת רבינו ז"ל שהאיסור אף ברצון המוכר הוא וע"כ כתב שאין בו מעשה לפי שנטילת החפץ ברצון המוכר הוא נעשה אבל ההשתדלות אשר השתדל כדי לרצותו הוא האיסור ונגמר בשעת המקח ובהשתדלות לא היה מעשה ולכך לא נתן טעם לפי שהוא חייב להחזיר החפץ שכיון שברצון המוכר נעשה אין כאן חיוב השבה. זהו הנראה מדברי הרב ז"ל ומ"מ שיטת הר"א ז"ל נכונה יותר:

משנה למלך הלכות גזלה ואבדה פרק א

הלכה ט

כל החומד עבדו או אמתו כו' ה"ז עובר בל"ת שנאמר לא תחמוד. מבואר במכילתא כמ"ש ה"ה. וז"ל מהרש"ך ח"ב סי' קע"ט מ"מ אין מקום להכחיש שהדין נותן שקונה המולק"י להוציא את היהודי המחזיק מחזקתו נקרא רשע דהא אפילו המהפך אחרי החררה לקנותה אע"ג דאכתי לא מטא לידיה ולא קנאה ובא אחר ונטלה נקרא רשע כ"ש בקונה מולק"י מהבית שישראל חברו מחזיק בה ומטא לידיה וזכה בה כמה ימים דודאי נקרא רשע ועובר על לאו דלא תחמוד בית רעך אף אם יפרע לו דמי שויין חזקתו כו' יע"ש. ויש לפקפק בהוראה זו כי לא מצינו שיקרא רשע במי ששכר בית ובא אחר ולקחה ודוק. (א"ה כתב ה"ה ואע"ג דאמר רבא בתמורה כל מלתא וכו' ועיין במ"ש הרב המחבר פ"ח מהל' מלוה ולוה הלכה א'):

שולחן ערוך חושן משפט סימן שנט

סעיף ט

יב] הכופה את חברו למכור את שלו, ונותן לו דמיו, אסור אבל אין לו דין גזלן ליפסל מדאורייתא, אלא מדרבנן, כמו שנתבאר.

סעיף י

יג] כל החומד יד] עבדו או אמתו או ביתו או כליו של חברו או כל דבר שאיפשר שיקנהו ממנו, והכביד עליו רעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, הרי זה עובר בלא תחמוד (שמות כ, יד). כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו וכל כיוצא בזה, כיון שחשב בלבו איך יקנה דבר זה ונפתה בלבו בדבר, עבר בלא תעשה של לא תתאוה (דברים ה, יח), ואין תאוה אלא בלב בלבד.

סעיף יא

התאוה מביא לידי חימוד, והחימוד מביא לידי גזל; שאם לא רצו הבעלים למכור אע"פ שהרבה להם בדמים והפציר ברעים, יבא לידי גזל, שנאמר: וחמדו בתים וגזלו (מיכה ב, ב). ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממנו או מנעוהו מלגזול יבא לידי שפיכות דמים, צא ולמד ממעשה אחאב ונבות.

סעיף יב

הא למדת שהמתאוה עובר בלאו אחד, והקונה דבר שהתאוה בהפציר בבעלים עובר בשני לאוין, לכך נאמר: לא תחמוד (שמות כ, יד) ולא תתאוה (דברים ה, יח) ואם גזל, עובר בשלשה לאוין.

יכול לבוא לעולם מבלי שיספוג מסביבתו, מן הקריניים המתממות אותו מבחוץ ומן האוויר המקיף אותו, כמו עץ צומח.

לכפרה מספיקה חרטה. יתר־על כן: מי שלא חטא ממש אינו צריך כלל לכפרה. אבל לא כן במה שנוגע לטחור. כאן לא מספיק לפרוש מן החטא. כאן לא מספיק לא לבצע את החטא עצמו לפי פרטיי שנאסרו עלינו במפורש, אלא צריך לפרוש מדרך חטאים. "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו". אין מדובר כאן על החטא עצמו אלא על הדרך המובילה אל החטא ומן החטא. אין מדובר על מחשבות חוטאות, אלא על "מחשבותיו". על כל מערך מחשבתו, כל תפיסת עולמו, כל חוסר־הנהיגות והפסיחה על הסעיפים — היוצרים את החטא ומכניסים את האדם לתוכו, כאל מצודה.

"לכ חדש ורוח חדשה" אינם נאים אלא בעזיבה מוחלטת של דרך חטאים, כלשון שנאמרה בהכשרתם של הפסולים לעדות: "חזרה נמורה", בה בשעה שבכפרה מספיקה פרישה מחטא בלבד.

עוסקים יותר בדברים אלו שיש בהם חל? והרי משחק בקוביא בחיים, הלואה בריבית לעכו"ם והפרחת יונים במדבר, הם דברים שבחיתור ולמה אין הזרזם "חזרה נמורה" עד שישברו פספסיהם, יקרעו שטרותיהם ויחרסו את מצודותיהם?

מעניין, שבהלכות תשובה אין הרמב"ם מזכיר הלכה זו ששייכת לענין תשובה. כיוון שתשובתם של אלו, תשובה המכשירה לעדות, היא תשובה של טהרה והיא מצריכה הרבה יותר מתשובת כפרה עליה מדבר הרמב"ם בהלכות תשובה, שדיו לחוטא אם הוא מתהרט ומקבל עליו "שלא ישוב לכסליו". בתשובה של טהרה לא מספיק לפרוש מן החטא, אלא צריך לפרוש פרישה נמורה מכל האויריה. הסביבה, הנורמים, התנאים והכוחות שסיבבו את האדם והבאיאותו לידי חטא. תשובה של טהרה, המחזירה את האדם לכשרותו הראשונית, מהייבת אותו לשבור את הפספסין, לקרוע את השטרות, להרוס את כל הגשרים המולכילים ממנו ולעולם החטא שמשם יצא.

ואמנם כי כן, שני מיני פרישות יש, אחת פרישה מן החטא והשנית, פרישה מדרך חטאים. אין חטא נולד "יש מאין", והחטא הוא פרי של אוירה מסוימת, של תנאים המכשירים לחטא, של חנופה לגוי, של התבטלות, של פחד אמיתי ופחד מדומה, של מורד־לב, של חוסר חוט שדרה — של "דרך חטאים". גם כאשר אין אנתנו חוטאים ממש, אנו עומדים פעמים הרבה על "דרך חטאים". על דרך זו המאפשרת לחטא לנבוט, לפרוח, לגדל פרי ולהשתרש. שכן, החטא כמו כל יצירה אורגאנית, צריך לנשימה ואינו